

mediális irodalmi szöveg mediális összetevőinek, illetve ezek kapcsolatának leírására, és felvillantja azokat a fő kérdéseket, amelyek megválaszolása közelebb vihet egy multimedialis szövegtipológia létrehozásához.

E kötet tematikájához kiegészítésképpen arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda *Módszertani lapok – Magyar* című folyóirata a 3. évfolyam 4. számával (1997. május) kezdődően PETŐFI S. JÁNOS „A multimedialis szövegek szemiotikai elemzéséhez” főcímű, négy részből álló tanulmányát közli. E tanulmány egyes részeihez Benkes Zsuzsa készítette kreatív gyakorlatokat javasol.

Dobi Edit

Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 3. La testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* (= Quaderni di ricerca e didattica XVII)

Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 1996. 208 p.

Ez a kötet a *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana* nevet viselő sorozat 3. köteteként jelent meg (az első általános problémákat tárgyal, a második a „La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale” alcímet viseli).

Mindegyik füzet azonos módon épül fel: a tanulmányokon és recenziókon kívül a tárgyalt tudományágakra vonatkozó bibliográfiát tartalmaz, ezzel is segítve a témakörök iránt érdeklődő kutatók és diákok tájékozódását. Nincs ez másképp a mostani kötet esetében sem, amely a szemiotikai textológia problémáinak van szentelve.

A kötetet a szerkesztők rövid írása nyitja, melyben a szerző a könyv felépítéséről és használatáról tájékoztatja az olvasót.

A kiadvány gerincét a tanulmányok jelentik. Ez a fejezet 3 részből áll: az első, a *filozófiával* foglalkozó, KERTÉSZ ANDRÁS magyar filozófus könyvének (*Artificial Intelligence and the Sociology of Knowledge. Prolegomena to an Integrated Philosophy of Science*, Frankfurt/Main, P. Lang, 1993.) bevezetése. A választást az indokolja, hogy a tudományos megismerés kérdései – melyet a tanulmány feszeget – minden tudomány alapvető kérdései közé tartoznak, nem kivétel ez alól a nyelvészet sem.

A második rész – *Linguistica testuale e Teoria testuale* – két tanulmányt tartalmaz. Az elsőt Petőfi S. János írta, címe: *Alcune osservazioni sull'articolo „Dallo strutturalismo alla linguistica dal testo” di Luigi Heilmann*. A szerző, miközben L. HEILMANN megfigyeléseit kommentálja, nemcsak azt az utat világítja meg, ami a strukturalizmustól a szövegnyelvészetiig vezetett, hanem néhány olyan alapvető kérdést is tisztáz, melyeket hajlamosak lennének első, felszínes olvasáskor tisztán terminológiai jellegűnek tekinteni. A fejezet másik tanulmánya – L. VITACOLONNA: *Dalla linguistica del testo alla testologia semiotica* – mintegy összefoglalja a szövegelmélet, szövegnyelvészet keletkezéséről, problémáiról és jelenlegi tendenciáiról mindazt, amit tudni szükséges. Ez a fajta szintézis egyaránt hasznos annak, aki először közelít a témához, valamint annak is, aki annak részleteiben kíván elmélyedni. A tanulmányban nagy hangsúlyt kap a textológiai kutatás interdiszciplináris volta, valamint az az út, amely a szövegnyelvészettől a szemiotikai textológiához vezetett. Az írás utolsó részében a szerző, a ‘linguistica procedurale’

fogalmát vezeti be, mint egy olyan teljesebb modellét, amely magyarázatot adhat arra is, amit az eddigi elméletek elhanyagoltak.

A füzet harmadik – terjedelemben legbővebb – része a *Testologia Semiotica* körébe tartozó írásokat tartalmaz. Ezek PETŐFI S. JÁNOS részben különböző helyeken és nyelveken már megjelent, részben eddig nyomtatásban meg nem jelent munkái. Mindegyikben kivétel nélkül a tudományág alapvető kérdéseit tárgyalja – meglepően világosan, egyszerű, közérthető megfogalmazásban. Gyakran hallani PETŐFI S. JÁNossal kapcsolatban, hogy az általa beszélt nyelvezet nem könnyen érthető, ez azonban koránt sincs így – legfeljebb ahogy ő maga állítja – az általa vizsgált terület, a szövegtan területe az, ami nagyon bonyolult. Valójában kevés terminust használ, és az a tény, hogy latin eredetű terminológiát használ, még inkább világossá, követhetővé teszi okfejtését. Mindjárt az első írás – *Dal testo alla comunicazione multimediale – Dalla linguistica allatestologia semiotica della multimedialità* – rendkívüli érdeklődésre tarthat számot. Ebben a szerző kutatói pályafutását tekinti át azokon a változásokon keresztül, amelyek a kutatás tárgyát, célját és metodológiáját érintették. Bármilyen témát kutat is valaki, sokat tanulhat a fent említett cikkből. A második tanulmány – *La lingua come mezzo di comunicazione scritta: il testo* –, amely magyar nyelven is megjelent, a szakterület egyik klasszikus írása, amely a szerző által kutatott problémákat tekinti át. A tanulmány befejező részében a lehetséges kutatásokról ír a szerző, irányt mutatva az esetleges további vizsgálódások számára. Ami a gyakorlati megközelítést illeti, csak megerősíteni lehet PETŐFI S. JÁNOS észrevételeit. Példa arra vonatkozóan, hogy a szövegnyelvészetet a nyelvoktatás területére is szükséges lenne kiterjeszteni. Bizonyos esetekben ez egyrészt nélkülözhetetlen lenne, mint például az egyetemi oktatás vagy a kétnyelvű gimnáziumok esetében, ahol a tanulók számtalan szövegtípussal találják szembe magukat, melyeket felismerniük, reprodukálniuk, összefoglalniuk, egyszerűsíteniük, parafrázálniuk és interpretálniuk kell. Húsz éve beszélünk már kommunikációs kompetenciáról, funkcionális megközelítésről, de továbbra is kevés időt szentelünk a textuális kompetenciának, továbbra is meglehetősen keveset tudunk azokról a mechanizmusokról (legyenek azok akár univerzálisak, akár specifikusak), amelyek egy szóhalmazt szöveggé tesznek. A harmadik tanulmány – *Dalla filosofia del linguaggio alla filosofia della significazione eteromediale* – itt jelenik meg először nyomtatásban. Azon túl, hogy olyan fogalmakat tisztáz, mint az unimediális, heteromediális, multimediális és szemimediális szöveg fogalma, a multimediális kommunikáció folyamatát is elemzi, rámutatva arra, hogy ezen a téren is mennyi az újragondolni, újrafogalmazni való. A negyedik írás – *Dalla grammatica della poesia alla testologia semiotica della poesia* – ROMAN JAKOBSON híres költészetelméletével foglalkozik, amelynek nagy hatása volt a későbbi kutatásokra. PETŐFI S. JÁNOS, miközben bemutatja JAKOBSON elméletét, valamint ennek kritikáját, különös hangsúlyt fektet arra az alapelemre, hogy a szövegelemzés a szöveg minden aspektusára terjedjen ki. Az ötödik cikkben – *Tecnologia e futuro dalle arti. La 'letteratura ipertestuale' nell'epoca della dominanza del personal computer* – a szerző a nem is olyan távoli jövőnkhez tartozó kérdéseket fejteget, tudniillik hogy a technológia által kínált új lehetőségek hogyan fognak hatni az emberi kommunikációra. E rész záró írása egy interjú PETŐFI S. JÁNossal, amelyben ő többek között jelenlegi és tervezett kutatásairól szól. Mi mindenesetre reméljük, hogy további maceratai füzetekkel örvendeztet meg bennünket.

A kötetet a textológiai kutatás különféle aspektusaira vonatkozó bibliográfiák, valamint egy néhány szövegtani művet bemutató repertórium zárja.

Józsa Judit

Petőfi S. János: Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram
Officina Textologica I. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997. 98 p.

PETŐFI S. JÁNOS eddigi munkássága több korszak egymásra következéséből áll (ezekről maga is többször beszél), a legutóbbi, a szemiotikai textológiai a magyar(országi) nyelvtudományi diskurzusba való határozottabb visszatagozódásának idejére esik. Ez a korszak egyfajta összegzés (de messze nem lezárás), mint azt a szerző több helyen is megállapítja. A formális logikai, modellelméleti keretű indulást (amelyben a generatív grammatika és a generatív szemantika komplex egyesítésére tett kísérletet szövegszinten) a formális keretben a pragmatika egy értelmezésével a TeSWeST-modellben a 70-es évek egyik legjellegzetesebb szövegbemutatóját adó magyarázata követte, amelyben a a szöveggrammatikai és a világszemantikai komponens bizonyos fokú párhuzamossága a részrendszerek és műveletek mellett a lexikonon át is érvényesült, s mindehhez a logikai keretben egy kanonikus (idealizált) változat járult a leírásban. A nyolcvanas évek vége felé ezeken az alapokon egy olyan szövegmodellt alakított ki PETŐFI, amely általánosan szemiotikai, interdiszciplináris és (ha szükséges) multimedialis, és amely fokozatosan enyhít a formális szigoron, kevesebb kategóriát és (logikai) műveletet tartalmaz. A hangsúly itt továbbra is a szöveg hozzáférhetőségének módszerén van, azon a tényen, hogy a szöveg összetevői nem feltétlenül a maguk közvetlen természetességükkel érhetőek el és értelmezhetőek, hanem részben áttételesen ragadhatók meg, különböző explikáló eljárások segítségével (például a koreferenciaelemzésekkel vagy a kreatív-produktív megközelítésekkel). (Egy ismertetés kerete nem engedi meg ennek az életműben (ki)alakult elméleti rendszernek a tudományos diskurzusba, a paradigmákba behelyezett, részletező elemzését, azt másutt kell elvégezni.)

A PETŐFI és mások, többek között a *Szemiotikai szövegtan* körül kialakult műhely számos, elmúlt évekbeli publikációja nyomán most egy olyan kutatóprogram vázlatát kapja az olvasó, amely az eddigi kutatások alapján tud már jól formált, a lényegre irányuló kérdéseket megfogalmazni. Ebben a vázlatban valóban kérdéseket lehet olvasni a szó nyelvtani és pragmatikai értelmében, amelyek itt dichotomikusan megragadott szövegtani problémák sorát adják ki. Ám a „vagy-vagy” sorozat nem válik sem formálissá, sem parttalanná, mert a tematika eléggé nyitott ahhoz, hogy a szövegtan alapkérdései mind benne foglaltassanak, de eléggé zárt ahhoz, hogy ezen a határon az lehetőleg ne lépjen túl, ne váljon kérdezőgéppé.

Mindezek ismeretében kell kiemelni, hogy ez a viszonylag rövid szöveg voltaképpen a mai (hazai) szövegtannal kapcsolatos minden lényeges kérdést fölvet, azonban mégsem túl sűrű, sokkal inkább eligazító, tájékoztató. Tehát számos, eltérő horizontú és szellemi mélységű olvasót meg tud szólítani egyszerre. Ez a PETŐFI-írásokból jól ismert metodológiával lehetséges: egyrészt a szükséges pontokon, tehát minden megnevezett kategóriával kapcsolatban egyértelmű meghatározásokat kap az olvasó (illetve a legáltalánosabb, legelfogadottabb definíció érvényesül). Kissé földhözragadtnak tűnhet ez a